

Juraj Schenk: Znaky, indikátory a indexy v sociologickom výskume

Bratislava: STIMUL, 2015, 136 s. ISBN 978-80-8127-131-1

EAN 978808127311 http://stella.uniba.sk/texty/JS_znaky_sociologia.pdf

Úroveň každej vedy a vednej disciplíny, sociológiu nevynímajúc, jej charakter a mieru rozvinutia je možné reflektovať okrem iných hľadísk aj z metodologického hľadiska. Z metodologickej perspektívy je nevyhnutné upriamiť pozornosť na dosiahnutú úroveň a rozsah metodologického inštrumentária, ale aj na aplikáciu metodologických štandardov vo výskumnej praxi. Presadzovanie takýchto metodologických štandardov do výskumnej praxe má zásadný význam pre sociologický výskum, kde v posledných desaťročiach prichádza pod vplyvom rozvoja informačných technológií a metodologických inovácií k významným posunom. Posun nespôsobuje len prienik týchto inovácií a technológií, ale aj paradigmatický posun vo vedeckom skúmaní, ktorý prechádza od klasickej vedy k vede neklasickej.

Špecificky sa tieto problémy prejavujú aj v prostredí slovenskej sociológie, kde dlhší čas nie je priestor komplexného metodologického zázemia dostatočne pokrytý. V súčasnej domácej sociologickej praxi tak vyvstáva potreba pokryť tento priestor metodologickými prácami, ktoré by na jednej strane reflektovali súčasné posuny vo vedeckom skúmaní, špecificky v sociologickom výskume a na strane druhej poskytli erudovaný vhľad do sociologickej metodológie, čím by umožnili vytvorenie tlaku na dodržiavanie metodologických štandardov kvalitného sociologického výskumu. Nepriamo by poskytli oporu sociologickej výskumnej praxi a zvýšili tak úroveň sociologického výskumu v domácom prostredí. Skutočnosť, že sociologický výskum je komplexný poznávací proces, ktorý implikuje celý rad netriviálnych problémov a má svoju štruktúru a špecifické problémové okruhy, vedie nevyhnutne k tomu, že pre určitú časť sociologickej obce zaoberajúcej sa sociologickou výskumnou praxou nie je možné venovať dostatočnú a do hĺbky problematiky orientovanú pozornosť závažným a aktuálnym metodologickým problémom, otázkam a výzvam.

Monografia *Juraja Schenka Znaky, indikátory a indexy v sociologickom výskume*, ktorá vyšla vo vydavateľstve Stimul v roku 2015, predstavuje práve takúto metodologickú oporu sociologického výskumu. Je možné ju chápať ako metodologickú príručku, ktorá je zameraná na presne vymedzený okruh metodologických problémov. Problému sociologickej metodológie sa Juraj Schenk vo svojej vedeckej a pedagogickej praxi venuje dlhodobo. V poslednom období sa zaoberal viacerými takýmito oblasťami vo svojej publikačnej činnosti, z ktorých je možné uviesť *Škálovanie. Základné jednodimenzionálne metódy* (Schenk – Hrabovská 2010), *Metodologické problémy multiagentového modelovania v sociológii* (Schenk 2011) a *Kauzálné modelovanie v sociológii: princípy, metódy a aplikácie*. (Schenk 2013)

V uvedenej monografii sa autor zamerail na špecifické, pritom ale zásadné metodologické problémy sociologického výskumu, ktorými sú problematika znakov, indikátorov, indexov a klasických typológií. Text predstavuje podľa slov autora určitý komplement k spomínanej publikácii venovanej základným metódam škálovania. Súčasne v úvode práce uvádza, že práca vychádza z metodologickej koncepcie, ktorú rozpracoval Alexander Hirner. Ambíciou tohto textu tak je vyplniť vzniknutú medzeru v slovenskej sociológii spôsobom, ktorý na jednej strane rozvíja Hirnerovu koncepciu v situácii, keď dochádza k spomínaným posunom vo vedeckom skúmaní, a zároveň sa pokúša za účelom presadzovania aktuálnych metodologických štandardov do výskumnej praxe sociologického výskumu o návrat k základným problémom klasického sociologického výskumu.

Schenk pre tento krok uvádza dva dôvody. Prvým dôvodom je skutočnosť, že „*práve v tejto oblasti sa do značnej miery rozhoduje o vedeckej kvalite sociologického výskumu*“ (s. 6) Ako druhý dôvod uvádza, že v slovenskej sociológii nevznikla za posledných 40 rokov systematická metodologická práca. Zároveň v tejto súvislosti poukazuje práve na potrebu rozvinúť a doplniť pôvodnú Hirnerovu koncepciu.

Publikácia pozostáva zo štyroch častí, ktoré zodpovedajú jednotlivým problematickým oblastiam. Prvá časť s jednoduchým názvom *Znaky* je venovaná problematike znakov, ich vymedzeniu, pravidlám tvorby, výberu a základným druhom znakov. V tejto časti poukazuje na skutočnosť, že vo vede existujú dve chápania znaku. Chápanie znaku v logike, kde je chápaný ako symbol a chápanie znaku v empirických vedách vrátane sociológie, tu znak vystupuje ako nositeľ informácie o príslušnom jave. Autor predkladá vzťah medzi znakom javu a vlastnosťou javu. V tejto súvislosti predkladá Babbieho koncepciu vlastností znakov a Řehákovu koncepciu znaku, ktoré následne kriticky zhodnocuje. Následne ponúka určitú definíciu znaku a jeho charakteristiky. Okrem toho predstavuje postup pre vymedzenie znakov v sociologickom výskume, ktoré demonštruje na vhodne zvolených príkladoch. Záverom tejto kapitoly vymedzuje základné druhy znakov na základe ich gnozeologickej hodnoty a na základe ich charakteru.

V druhej časti práce s podobne jednoduchým názvom *Indikátory* sa zameriava na problematiku indikátorov. Venuje sa v nej vzťahu medzi znakom a indikátorom, členeniu indikátorov do základných kategórií a nakoniec dvom špecifickým prístupom ku konštrukcii syntetických indikátorov – substitučnému a reprezentačnému prístupu.

Úvodom tejto kapitoly autor jasne definuje indikátor a následne vzťah indikátora a znaku v sociologickom výskume. Predstavuje Baileyho trojúrovňový model. Následne predstavuje rozsiahle členenie indikátorov do jednotlivých kategórií, pričom zvláštnu pozornosť venuje a) kauzálnym a korelačným indi-

kátorom, b) definíciovým, inferenčným, empirickým indikátorom a ich možným kombináciám a c) indikátorom jednodimenziálnych a mnohodenziálnych sociálnych javov. V závere tejto časti práce sa zameriava na substitučný prístup tvorby syntetických indikátorov, v rámci ktorého podrobne vysvetľuje interne a externe korelačné indikátory, ktoré vhodným spôsobom demonštruje na vybraných príkladoch zo sociologickej praxe. Vzhľadom na to, že reprezentačným prístupom k tvorbe syntetických indikátorov sa venuje v nasledujúcich dvoch častiach monografie, sú uvedené iba v skrátenej podobe.

Tretia časť, ako už napovedá jej názov *Sociologické indexy*, je venovaná problémom spojeným s konštrukciou a využitím indexov v sociologickom výskume a jednotlivým kategóriám a druhom sociologických indexov. V tejto časti sú postupne predstavené a následne podrobne prezentované na vybraných príkladoch zo sociologickej výskumnej praxe alebo na hypotetických príkladoch jednotlivé druhy indexov, ktoré majú význam v sociologickom výskume. Autor zameriava pozornosť predovšetkým na rozlíšenie štatistických indexov a sociologických indexov, súčasne ponúka jednotlivé druhy štatistických indexov. V ďalších podkapitolách sú predstavené podrobne 1. extenzitné indexy, 2. poradové indexy, 3. intenzitné indexy a 4. sociometrické indexy.

Posledná, štvrtá časť práce s názvom *Typologické operácie v priestore znaku* orientuje pozornosť na klasické typológie, ktoré predstavujú ďalší spôsob konštrukcie syntetických indikátorov. Problematika typologických operácií je rozdelená do dvoch podkapitol. Prvá je venovaná typológiám vymedzeným na základe spôsobu ich konštrukcie a druhá na operácie s klasickými typológiami. V súvislosti s touto časťou práce je vhodné poznamenať, že vychádza z autorových starších prác, ktoré sa venovali tejto problematike. Konkrétne ide o rovnomennú štúdiu z roku 1986 vydanú v časopise *Sociológia* a prácu *Typological Operations in the Attribute Space*. (Sociológia 1990 – special issue: 105-111, XII World Congress of ISA, Spain, Madrid 1990)

Na záver je možné konštatovať, že uvedená monografia predstavuje kvalitnú sociologickú príručku vhodnú nielen pre študentov sociológie, prípadne iných príbuzných sociálnych vied, ktoré využívajú vo svojej výskumnej praxi sociologické metódy a postupy, ale aj pre širšiu sociologickú verejnosť. Súčasne je vhodné poznamenať, že autor svojou monografiou dôsledne naplnil ciele, ktoré si sám stanovil na začiatku. V súčasnosti má takýto druh monografie význam nielen z didaktického, pedagogického alebo metodologického hľadiska, ale nadobúda význam aj v perspektíve paradigmatických zmien v sociologickom skúmaní a vo vede vôbec. Dôvodom je skutočnosť, že aj keď sa môžu súčasné možnosti ovplyvnené rozvojom predovšetkým informačných a komunikačných technológií javiť ako riešenie viacerých problémov sociologického výskumu, je potrebné pamätať na fundamentálne základy, bez ktorých nie je možné koncipovať kvalitný sociologický výskum.

Marek Mathias
Katedra sociológie FF TU, Trnava